

מעדני שבת

פרשת ויקהל תשפ"ה

גליון תמ"ז

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

דין מוליד בשבת

כתוב (לה, ב) 'וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' כל העשה בו מלאכה יומת'.

השו"ע (או"ח ש"כ ט') כתב השלג והברד אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו, דדמי למלאכה שבזרע המים הללו ואסור מדרבנן, או משום גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין. אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש, כיון דלא עביד מעשה בידים לא גזרו ביה, ויש מתירין אפי' לרסק בידים לתוך הכוס, דכיון שנתערב במה שבתוך הכוס ואינו בעין לא גזרו ביה כלל.

הרמ"א (שכ"ו י') כתב שאין לרחוץ ידיו בסבון קשה שנימוח על ידיו דהוי נולד, ודמי לריסוק שלג וברד שאסור מטעם זה. המ"ב כתב בשם שלטי גיבורים שיש מתירין, דס"ל דמה שאסור לרסק שלג הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדין למשקין שאף השלג וברד למימיהם הם עומדים וא"כ סבון שאינו עומד למשקין מותר, אבל הרמ"א ס"ל שהטעם משום שבזרע מים גם כאן אסור.

השו"ע (או"ח שי"ח ט"ז) כתב מותר ליתן פשטיד"א (פת הממלא בחתיכות שמן) כנגד האש במקום שהיד סולדת ואע"פ שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח. המ"ב מפרש דלא דמי לריסוק שלג וברד דאסור מטעם נולד שמוליד המים וה"נ הרי מתחלה היה עב וקפוי ועכשיו נעשה זך וצלול, דשאני הכא דלא עביד כלום בידים אלא ממילא הוא נמחה, וגבי ברד נמי מותר ליתנו לתוך הכוס של יין לצננו ואינו חושש ואע"פ שנימוח כיון שהוא ממילא.

הרמ"א שם מביא ויש מחמירין, ונהגו להחמיר, ובמקום צורך יש להקל כסברא ראשונה. המ"ב מפרש דס"ל דגם בזה שייך איסור נולד, ואפי' בקדרה שהשומן מעורב עם המרק, ולא דמי להא דנותן ברד לתוך הכוס דהתם אין הברד ניכר כלל כשנמחה בהכוס אבל שומן שנמחה צף למעלה וניכר הוא, ואפי' להניחו בחמה שיהיה נמחה ג"כ אסור לדעה זו. וגם לדעת המחמירין אינו אסור אלא כשיש הרבה שומן על הבשר שכשיהיה נימוח יהיה זה לחוץ ויהיה מינכר בפני עצמו אבל אם אין על הבשר הרבה שומן מותר לחמם לכ"ע ואף שעדיין נפטר וזב מבשר שומן שבתוכו דבר מועט הוא ושרי, דדבר המועט הנפטר לא חשיב.

השו"ע (ש"כ) ממשיך שמותר לכתחילה להניח השלג בחמה או כנגד המדורה להפשיר כיון שממילא הוא נימוח וכמו לתוך הכוס. המ"ב כתב שלפי הרמ"א (שי"ח ט"ז) יש להחמיר אף דנימוח מאליו דאסור משום נולד, ואינו דומה לתוך הכוס דהתם הוא מעורב במים ואינו ניכר.

המ"ב כתב כד של מים שנקרש מלמעלה שרי לכ"ע להעמידו במקום שלא יגיע ליד סולדת בו דהקרח כשימס יהיה מתערב תיכף תוך המשקים שתחתיו ואינו ניכר.

דנו הפוסקים אם מותר להוציא מים קפואים מהמקפא כדי שיפשירו בחום החדר כי הרי כולו קפוי ואינו מתערב עם מים וכיון שניכר שהוא נעשה מים א"כ לכא' יש לאסרו לדעת הרמ"א אע"פ שנעשה מאליו בחום החדר, אולם השבט הלוי (ז' מ') ועוד מתירים כי דוקא כשמניחו ליד האש שעושה איזה פעולה יש לאסור ולא כשנעשה כולו מאליו.

הש"כ (י' הערה ט"ו) מחדש שדברי הרמ"א הם דוקא בשלג וכדומה כי מים קפואים אינו משקה וכשהוא מניחו נגד האש הרי הוא בא לעשות דבר חדש אבל חלב קפוי מותר להניחו נגד האש כי גם כשהוא קפוא הרי הוא נחשב חלב ולא נתחדש כלום בזה שהוא נפטר.

הדובב מישרים (א' נ"ה) כתב שכשם שיש איסור נולד כשעושה מקרח מים, כמו כן יש איסור נולד כשעושה ממים קרח, ואף לשיטת השו"ע שמתיר להניח שלג כנגד האש ולא חושש משום נולד דס"ל ששלג שחשב לעשות מהם משקה יש לו כבר שם משקה ואינו מתחדש לאחר שנפטר מ"מ לעשות ממים קרח יש בזה משום נולד.

הש"כ (י' הערה י"ד) מביא דעת גרש"א שצידד להתיר להקפא מים ואין בזה משום נולד כלל כי דוקא לעשות משלג מים שהוא שינוי למעליותא נחשב נולד. ולכן הוא כתב טוב שלא לעשותו אם לא לצורך גדול. אבל אם הכניס מים לתוך המקפא סמוך לשבת אע"פ שעדיין לא קפאו קודם שבת הרי זה מותר, וכן מותר להניח מים למקפא רק כדי לצננו ואין לחוש שמא ישכח ויקפא.

השו"ע (תק"ב) כתב אין מוציאין אש בתחילה ביו"ט, המ"ב מבאר מפני שבכל אלו הוא מוליד אש ביום טוב והואיל ואפשר להמציא אש מערב יו"ט שיהיה מוכן לו ביום טוב לא הותר להוליד ביום טוב דלא עדיף משארי מכשירין שאפשר לעשותן מבע"י דאסור.

הש"כ (י"ב כ"ט) כתב שביו"ט לא אסרו נולד ומוליד אלא כשעושה דבר חדש (כעין יש מאין כגון שלהבת), אבל אם רק משנה את הדבר ממה שהיה לא אסרו, עכ"פ לצורך אוכל נפש, לכן יש להתיר להפשיר שומן ולטגן שומן ביו"ט.

מוליד ריחא

הרמ"א (תרנ"ח ב') כתב שאסור ליתן האתרוג על הבגד אפי' ביו"ט, דמוליד ריחא. המ"ב כתב דאפילו אינו מכין לזה ג"כ אסור מפני שא"א שלא יקלוט והוי פסיק רישא, ויש מקילין בזה היכי דאינו מכין, דכיון דאיסור מוליד ריח הוא איסור קל לכן בלא מתכוין להוליד ריח אע"ג דהוי פסיק רישא מותר. ובשעת הדחק שאין לו מקום משומר להניח האתרוג שמה אפשר דיש לסמוך אמקילין.

המ"ב (קכ"ח כ"ג) גבי נט"י בברכת כהנים כתב שמה שיש שנוהגים ששופכין שמן של ריח במים בשבת הוא אסור דמוליד ריחא, אך הא"ר וח"צ דעתם להקל דלא שייך מוליד ריחא בזה כיון שהשמן עצמו מעורב במים. ובנתונים מע"ש בודאי יש לסמוך עליהו להקל אף דמוליד ריחא ביד הכהנים כי אין איסור להוליד ריח בבשר אדם. ואע"פ שאין איסור מוליד ריחא בבשר אדם דנו הפוסקים אם שערו של אדם דינם כבגד או לא.

השו"ע (שכ"ב ה') כתב מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ומוללו להריח בו. המ"ב (ס"ק י"ח) כתב דוקא כשרק מוסיף ריח ע"י המלילה אבל אסור להניח בשמים בבגד כדי שיהיה הבגד מריח. לפ"ז בגד שמריח כבר מותר ליתן עליו כדי שיריח יותר אם הוא מאותו מין ולא מין אחר.

בשאלת יעבץ (א' מ"ב) מחדש שלתת בושם כדי להעביר ריח רע אין לאסור, דלעבורי ריחא קעביד ולא להוליד ריח. מותר להתז' ספריי מי בושם באויר חדר.

כתיב (לה, ג) 'לא תבערו אש'. ואיתא במכילתא הובא ברמב"ן ר"נ אומר לא תבערו אש בכל מושבותיכם למה נאמר, לפי שהוא אומר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל שומע אני יהא רשאי להדליק לו את הנר להטמין לו את החמין ולעשות מדורה בשבת, ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. וצ"ב כוונת המדרש.

החתם סופר מבאר דהנה בשבת נאסרו כל מלאכות שבעולם וביו"ט הותר מלאכת אוכל נפש, והטעם לזה משום דשבת הוא זכר לשביתת שבת בראשית וא"כ בדין הוא שישבות מכל מלאכה בעולם, משא"כ ביו"ט שאינו זכר לשביתת כלל, רק משום שיהיה פנוי לשמוע הלכה מפי הדורשים כי מצוה ביו"ט לעשות חציו לה', ע"כ לא הותר אלא מלאכת אוכל נפש לעשות חציו לכם ואידך חציו יהיה פנוי להתבונן בנפלאות ה' וללמוד תורה.

והנה המ"א (או"ח סי' רמ"ב סק"א) מביא בשם עולת שבת דבשבת יכול לעשותו כולו לכם אם ירצה, והוא כתב עליו ישתקע הדבר אלא בעינן נמי לכם אבל לה' בעינן בודאי. והנה לדעת העולת שבת ליכא למטעי כלל בטעם איסור מלאכת שבת שיהיה פנוי לשמוע הדרשה דהא יכול לעשות כולו לכם, אלא ע"כ משום זכר למעשה בראשית וממילא אין לחלק בין מלאכה למלאכה וכולם אסורים, אך לדעת המ"א דבשבת בעינן נמי לה' איכא למטעי דיו"ט ושבת חד טעמא וחד דינא איתא לתרווייהו.

והשתא אתי שפיר דבמדרש ילפינן מויקהל משה וסמך ליה אזהרת שבת מכאן שחייב להקהיל קהילות ברבים בשבת וללמוד תורה, והיינו דקאמר במדרש 'לא תבערו' למה נאמר דמהיכא תיתי לחלק בין מלאכה למלאכה, הא הטעם הוא משום שביתה ממעשי בראשית וא"כ אין לחלק בין הבערה לשארי מלאכות, ומשני לפי שנאמר ויקהל משה מוכח דצריך לדרוש בשבת, א"כ ה"א דטעם איסור מלאכת שבת כמו ביו"ט ויהא מותר להדליק לו הנר ולהחם חמין וכל מלאכת אוכל נפש, לכן הוצרך לומר לא תבערו אש שבשבת כל מלאכה אסורה.

כתיב (לה, יג) 'את השלחן ואת בדיו ואת כל כליו ואת לחם הפנים', הנה הלחם הפנים היה על השולחן תמיד, והדין תמיד של לחם הפנים הוא יותר ממה שמצינו במנורה שהוא רק בכל לילה או בקרבן תמיד שהוא רק כל בקר וערב אלא כאן צריך שיהיה הלחם עליו כל הזמן, ואפי' בשבת כשמחליפים הקפידו שאלו מושכים ואלו מניחים כדי שלא יהיה רגע שאין לחם של השלחן. ר' שלמה קלוגער בספרו חכמת התורה (פר' תרומה) מבאר כי השלחן מרמז לפרנסה ולכן צריך שיהיה הלחם פנים עליו כל הזמן ללמדנו שהקב"ה מספק צרכיו של כל אדם כל הזמן והלחם נמצא על שולחנו ללא הפסק ואין לבן אדם לדאוג אלא לבטוח בהקב"ה.

כתיב (לו, א) 'ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה כו', ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בלבם כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה'. לכאורה קשה מה כוונת הפסוק הראשון לומר ועשה כו'. השם משמואל מפרש דהנה עשה הוא לשון עבר והאות ו' שבראשו מהפכו להבא, ולא כתב 'ויעשו' לשון להבא לגמרי, כדי לרמז שמאחר שנתמלאו חכמה וגמרו בלבם לעשות חשוב כאילו כבר עשו, וזה כוונת הכתוב שיעשו בפועל מה שכבר עשו בכח. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ו'). חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, כי מאחר שגמר בלבם לעשות הרי הוא כאילו כבר עשה, אלא שאם מתעצל ולא עשה הרי חזר בו ומבטל מחשבתו הראשונה, אבל זה שלא חזר בו אלא שנאנס ואין כאן מבטל הרי הוא כאילו כבר נגמר ונעשה. ומזה יש לימוד לכל איש הבא להתקדש שלא יפול לבו עליו לחשוב חשבונות לפי מצבו והלך רוחו שאיננו יכול להוציא מחשבתו לפועל, כי אפי' אי יחיבנא ליה שחשבונו צודק שלפי בחינתו אין בכחו, מ"מ כאשר יגמור בלבם לעשות נחשב לו כאילו כבר עשה, ומצוה גוררת מצוה הרי ישיג כח חדש מה שלא שיער מראש ובכח ההוא יעשה חיל.